

Uz već navedene rubrike, u istaknutom godištu *Zbornika* nalazimo i rubriku *Comptes rendus* [Prikazi], gdje je objavljeno sedamdeset i pet prikaza. Teme koje pokrivaju su većinom vezane uz povijest književnosti te objavljivanje izvora, iako ne nedostaje ni tema iz povijesti umjetnosti ili religijske povijesti. Objavljen je i Nekrolog (109-111) za Marie-Hélène Debiès, koja je u *Zborniku* trideset i sedam godina obnašala dužnost tajnice redakcije. Posebno izdanje tog godišta jest *Bibliografija* [br. 200b, 199 str.], gdje se donosi bibliografija složena po ključnim riječima, indeks autora, časopisa i zbornika koji se navode u bibliografiji, dopune Bibliografijama objavljenim u ranijim godištim te popisi zaprimljenih publikacija o srednjovjekovnoj civilizaciji te sadržaji svih zbornika koje je prikupila knjižnica Centra za srednjovjekovne studije u Poitiersu.

Suzana Miljan

Cahiers de civilisation médiévale, X^e-XIIe siècles (Zbornik srednjovjekovne civilizacije, 10. – 12. st.), 51er année, Centre d'études supérieures de civilisation médiévale, Poitiers 2008., br. 201-204, 413 str.

Pedeset i prvo godište serijske publikacije *Cahiers de civilisation médiévale, X^e-XIIe siècles* [Zbornik srednjovjekovne civilizacije, 10. – 12. st.] objavio je 2008. Centar za srednjovjekovne studije u Poitiersu. U tom godištu *Zbornika* objavljeno je dvanaest članaka, tri rada u rubrici *Mélange*, sedamdeset i pet prikaza te nekrolog za profesora Yvana G. Lepagea, umirovljenog medievista Sveučilišta u Ottawi.

Héraclius, l'Exaltation de la Croix et le Mont-Saint-Michel au XIe s. Une lecture attentive du ms. 641 de la Pierpont Morgan Library à New York [Heraklije, uzvišenje sv. križa i Mont-Saint-Michel u 11. stoljeću. Pažljivo iščitavanje rukopisa 641 Pierpont Morgan knjižnice u New Yorku] (3-20) rad je Barbare Baert kojim autorica daje svoje tumačenje iluminiranog prikaza događaja poznatog pod nazivom *Restitutio Sanctae Crucis* na sakramentaru opatije samostana Mont-Saint-Michela, a koji je najstariji prikaz toga motiva na srednjovjekovnom zapadu. Rukopis je datiran u razdoblje 11. stoljeća, točnije oko godine 1060., zbog karakteristika stila i ikonografije anglosaksonske umjetnosti, u razdoblje opata Raoula i Renoulfa iz Beaumonta. Sam događaj opatija u Mont-Saint-Michelu slavila je 14. rujna ceremonijom u kojoj se prilikom nošenja relikvije u križu do središta kora pjevaju himne (najvažnija je bila *Vexila regis prodeunt*) i gdje se relikvija slavi u kontekstu kraljevske pobjede, križ se uspoređuje s drvetom života, a njegovo uzvišenje kao trijumf života nad smrću. Na iluminiranoj slici iz Mont-Saint-Michela Heraklije, koji nije okrunjen, drži križ, a anđeo pokraj njega doima se kao kraljevska zastava. Analizira li se to na liturgijski i simbolički način, križ između Heraklija i anđela može označavati znak s nebesa koji je dan Herakliju radi spasa čovječanstva i ustanovljenja moći na zemlji, života nad smrću. Autorica zaključuje da na iluminiranom prikazu ikonografija uglavnom slijedi propovijed *Restitutio Crucis* Pseudo-Hrabana, iako je zanimljiva i simbolika arkandela Mihaela jer on, zajedno s Heraklijem, naznačava vrijeme drugog dolaska. Zbog svojeg specifičnog konteksta, nikada nije postao model ilustriranja liturgijskih knjiga, kao ni čest prikaz na njima.

Élisabeth Carpentier i Georges Pon autori su članka *Le récit de la fondation de l'abbaye de Montierneuf de Poitiers par Guillaume VIII: la chronique clunisienne du moine Martin* [Priča o osnivanju opatije Montierneuf u Poitiersu od Vilima VIII.: klinijevska kronika monaha Martina] (21-55) u kojem daju povijesnu i kritičku analizu djela o osnivanju samostana u Montierneufu.

Djelo je ostalo sačuvano u kartularu opatije sv. Nikole u Poitiersu iz 15. stoljeća, jer je Montierneuf bio njezin filijalni samostan. Iako je često bilo temom znanstvenog proučavanja, autore zanima način na koji je tekst konstruiran te koji su modeli i tradicije vidljivi u njemu. Napísano je u kasnom 12. stoljeću kronološkim slijedom, a u opisima, pogotovo kada raspravlja o ceremonijama koje su se odvijale prilikom posjeta Urbana II. i posvećenja samostana, autori smatraju da je redovnik Martin svjesno kompilirao svoje djelo kao *conicalis descriptio*. Djelo opata Martina može se podijeliti na tri dijela: prvi je dio *Vita*, koja slijedi klasičnu srednjovjekovnu formu pisanja, drugi je dio kronika (u kojoj se navode vrijeme osnivanja samostana i slijed opata koji su ga vodili) i treći dio onaj s opisom ceremonija koje su se koristile 1096. godine (npr. poput onih prilikom posvete samostana tijekom posjeta pape Urbana II.). Budući da tekst djela nije dugačak, članku je priložen kritički francuski prijevod popraćen bilješkama.

Povijesnu, stilsku i ikonografsku analizu ilustriranja psaltira provela je Priscillia Pelletier-Gazeilles u članku pod naslovom *L'illustration des Commentaires sur le Psautier. Le cas d'un exemplaire des Enarrationes in psalmos de saint Augustin (Paris, BnF, ms. lat. 16723)* [Ilustriranje komentara psaltira: Primjer jednog rukopisa *Enarrationes in psalmos* sv. Augustina] (57-82). Iznimne ilustracije krasi rukopis komentara sv. Augustina *Enarrationes in psalmos* koji se čuva u Nacionalnoj knjižnici u Parizu. Autorica daje opis rukopisa koji sadrži 326 folija, sam tekst pisan je u dvije kolone, u formi tzv. *catena*, početne riječi komentara ili psalama napisane su u kapitali crvenim slovima. Pisala su ga najmanje četvorica pisara, a oslikavala su ga dvojica umjetnika. Ukasni su inicijali napravljeni prema principu oslikavanja koje je karakteristično za 11. i 12. st., prema stilu istočne Francuske, a detaljnom analizom dekorativnog stila autorica povezuje rukopis s pisarnicom samostana Saint-Laurent u Liègeu. Ikonografskom analizom autorica je pokazala da su ilustracije napravljene u prvoj polovici 12. st. te da su te opatije, smještene na istoku Francuske, međusobno utjecale na izbor i izradu slikovnih elemenata.

Laurent Macé autor je članka *Par le tranchant, la rave et l'hermine. Pouvoir et patronyme: les sceaux des Trencavel (XIIe-XIIIe siècles)* [U ime oštrice, repa i hermelina. Moć i patronim: pečati Trencavela (12. – 13. stoljeće)] (105-128) u kojem proučava pečate obitelji Trencavele, čiji su članovi držali položaj vikonta Béziersa, Carcassonnea, Razèsa i Albija. Obitelj je iza sebe ostavila velik fond isprava koje su sakupljene u zbirci *Liber instrumentorum vicecomitalium*, a autorica sfragistički i heraldički analizira njihove pečate ukazujući na to kako prikaz na njima odražava simboliku i imaginarij kompleksnog sustava reprezentacije. Prvi pečat koji analizira jest onaj Ruđera II. sačuvan na ispravi iz 1185. g., a drugi onaj Rajmunda Ruđera s isprave iz 1202. godine. Ipak, početak konstrukcije identiteta započinje s Rajmundom Trencavelom, koji uza svoj pečat ima i grb, a na njegovu pečatu prikazan je vitez koji jaše na lavu, mača izvučenog iz korica i podignutog uvis, što je u to vrijeme bila vrlo česta pojava među visokim plemićima. Stilističkom analizom autorica je utvrdila da je na grbu prikazan hermelin, ali i repa. Zaključuje da je iz slikovnog prikaza izvedeno prezime Trencavel jer u okcitanskom *trenca ravel* znači "sjeći repu" (fr. *tranche ravelle*) iz čega je vidljiva međusobna povezanost i značenje heraldičkih elemenata i patronimske identifikacije u kojoj verbalno poigravanje s povrćem prerasta u obiteljsko prezime.

À l'ombre de Rome: les villes de Tolède et Pampelune dans le codex de Roda [U sjeni Rima: gradovi Toledo i Pamplona u kodeksu iz Rode] (129-142) naslov je članka Helene de Carlos Villamarín u kojem autorica analizira na koji su način gradovi Toledo i Pamplona prikazivani

u zapisima kodeksa iz Rode, napisanog na razmeđu 10. i 11. st., a koji se čuva u knjižnici Kraljevske povijesne akademije u Madridu te komparira prikaz tih španjolskih gradova s prikazom Rima, središta carstva. Osim toga, autorica nalazi sličnosti s tekstovima koji govore o Babilonu i Ninivi, pa zaključuje da u slučaju opisa Toleda one imaju dvostruku funkciju, predstavljaju grad kao takav i carstva koja su prepoznatljiva urbanim karakterom. Što se tiče opisa Pamplone, u kodeksu je vidljiv klasičan model opisivanja, *laus urbis*, koji je potekao iz antike i postao vrlo popularan u srednjem vijeku dodavanjem kršćanskih elemenata (npr. citiranjem grobova mučenika). Povlači paralelu s opisom Rima u razvijenom srednjem vijeku te naglašuje da je Pamplona simbolično igrala ulogu “drugog Rima”, i glavnog grada i reprezentativne točke carstva.

Pilar Lorenzo Gradín u članku *Lancelot comme toile de fond d’Alphonse X?* [Lancelot kao potka u Alfonsa X.] (143-155) iznosi novu tezu o književnoj djelatnosti kralja Kastilje, Alfonsa X., točnije o njegovoj pjesmi *Vi un coteife de mui gran granhon*. Objekt te satire jest *coteife* ili vitez seljak koji je vrlo čest lik tekstova Iberskog poluotoka. On pripada sloju najnižeg plemstva, onog koje je svoj plemićki naslov zaslužilo zahvaljujući službama prilikom vojnih kampanja, iako većinom čini dio lokalnih vojnih četa, regrutira se iz sloja seljaštva. Prihodi su im bili takvi da su si mogli priuštiti kupovinu konja i njegovo hranjenje. U pjesmi je prva karakteristika tog viteza seljaka njegova duga brada, da bi se potom ismijavala njegova vojna oprema, koja je bila oskudna, a na bojnopolju imao je funkciju viteza, samo bez njegove opreme. Iz djela Alfonsa X. moguće je zaključiti da je junak bio i kradljivac koji vozi kola, što bi medieviste trebalo, kako sugerira autorica, asociirati na epizodu romana *Li chevaliers de la charrette* Chrétiena de Troyesa u kojoj se Lancelot, zaluden ljubavlju prema Guinervi, penje na seljačku i sumnjivu kočiju koju vozi patuljak. Način upotrebe riječi *carreta* za kola i sama slika kola u pjesmi Alfonsa X. svjedoči o njegovu poznavanju književnosti te daje naznake o kulturnoj razmjeni do koje je došlo zahvaljujući dinastičkim vezama.

George T. Beech autor je članka *Noms de personnes, noms de lieux, noms de peuples dans la Tapisserie de Bayeux: une perspective française* [Imena osoba, mjesta i naroda na tapiseriji iz Bayeuxa: francuska perspektiva] (201-211) u kojem daje prilog identificirajućih motiva na tapiseriji iz Bayeuxa. Radi uštede prostora, imena osoba, mjesta i naroda navedene su samo u iznimnim slučajevima. Prema mišljenju uvriježenom u historiografiji, tapiserija je izrađena u Engleskoj i prikazuje normansko osvajanje, međutim Beech smatra da je izrađena u opatiji Saint-Florent u Saumuru i da su osobe koje su je gledale bili Francuzi. Što se tiče imena ljudi, u većem dijelu natpisa ne spominju se osobna imena, tako se ljudi navode kao *oni* ili *ti*, što je posebno vidljivo kod osoba nižeg sloja. Neke osobe naziva njihovim osobnim imenom, i to njih petnaest, npr. kralja Eduarda Ispovjednika, vojvodu Vilima od Normandije, grofa Guya od Ponthieua itd. Nadalje, autor analizira omjer pojavljivanja francuskih likova prema engleskima i zaključuje da Francuzi prevladavaju. Mjesta se pojavljuju samo jedanaest puta, kako bi oni koji gledaju tapiseriju mogli pratiti razvoj događaja, a razmjer je takav da ima više toponima sjeverne Francuske. Zanimljivo je da, što se tiče “imena naroda”, majstor koji je izradio tapiseriju koristi lokalni naziv *Dinantes* za stanovništvo podnožja utvrđenog grada Dinana u Bretanji, a osim toga, razlikuje samo Normane od Anglosaksonaca. Smatra indikativnim i da se na tapiseriji nalazi naziv *campagne bretonne*, što ukazuje na određenu osobnu familijarnost s tom regijom.

Pitanjem političke organizacije Latinskog Kraljevstva u Jeruzalemu bavio se Michel Ehrlich u članku *L’organisation de l’espace et la hiérarchie des villes dans le royaume latin de Jérusalem*

[Organizacija prostora i hijerarhija gradova u Latinskom Kraljevstvu Jeruzalema] (213-222). Autor kreće od teze Joshue Prawera da su Franci u Latinskom Kraljevstvu u 12. st. bili raspoređeni tako da su nastanjivali tri velika grada: Jeruzalem, Akon i Tir, a smatra je samo djelomično točnom. Naime, procjene su vezane uz vojne popise, u kojima se razlikuju dvije različite kategorije, vitezovi i službenici. Kada Ehrlich uspoređuje te dvije kategorije, zaključuje da su Akon i Jeruzalem bili najbogatiji gradovi jer su imali najviše vitezova, a da je najsiromašniji bio Tir, što objašnjava njegovim kasnim osvajanjem i geografskim položajem jer je bio izvan hodočasničke rute koja je prolazila kroz Akon i Nablus. Autor nudi novo rješenje: popis službenika treba ponovno analizirati jer su oni bili stalna populacija grada. Prema njegovim procjenama, broj Franaka bio je jednak u Jeruzalemu i Akonu, koji su i bili najvažniji, ali nije točna procjena da su naseljavali samo tri već prije navedena grada. Dakako, Jeruzalem je bio najpopularniji grad jer su svi hodočasnici željeli živjeti u njemu i grad je bio dobro organiziran za njihov prijam.

Les prophéties de Merlin interprétées par un commentateur du XIIe siècle [Merlinova proročanstva u interpretaciji komentatora iz 12. stoljeća] (223-234) rad je Clare Wille u kojem autorica daje svoj doprinos proučavanju autorstva zbirke *Explanatio in Prophetiam Merlini*, što su komentari djela *Prophetie Merlini* Geoffroya iz Monmoutha iz 1135. godine. *Explanatio in Prophetiam Merlini* iznimno je djelo jer je nastalo već 1170. g., čime spada među prve komentare, ali i jer je jedan od rijetkih koji su cjeloviti. Iako se ni u jednom od tri sačuvana rukopisa ne spominje ime autora, u 17. st. njegovo je autorstvo pripisano Alanu iz Lillea. Autorica je istakla da je očito autor kompilacije potekao iz Lilla, da je živio u 12. st. i bio član cistercitskog reda. Wille smatra da je moguće da je autor kompilacije drugi Alan, i to Alan iz Flandrije, biskup Auxerrea koji je bio primljen u cistercitski red i samostan u Clairveuxu 1131. godine. Kasnije je napredovao i postao je prvi opat novog samostana u Larrivouru, a 1152. biskup Auxerrea, da bi se potom vratio u Clairvaux, gdje je napisao djelo *Vita Sancti Benedicti*. Pretpostavlja da je tada napisao i *Explanatio in Prophetiam Merlini* te da je općenito bio vrlo zainteresiran za tada aktualne događaje i fenomene.

Gustav Adolf Beckmann autor je članka *Berthe au(x) Grand(s) Pied(s) ou plutôt: les Enfances d'un "faux bâtard"* [Berthe au(x) Grand(s) Pied(s) ili bolje: djetinjstvo jednog "lažnog kopileta"] (313-328) u kojem analizira elemente iz priče o Berti s velikim nogama koja je odigrala važnu ulogu u diskusijama o porijeklu žanra *chanson de geste*. Filolozi su dali objašnjenja tko su povijesne osobe koje su mogle biti predložak književnoj Berti: Alpaida, konkubina Pipina Srednjeg i majka Karla Martela, Berta, supruga Pipina Malog i majka Karla Velikog, Berta od Bloisa, supruga Roberta Pobožnog, ili Berta Holandska, supruga Filipa I. i majka Louisa Debelog. Autor iznosi germanske elemente u legendi, ali se ipak fokusira na francusku tradiciju, gdje se javlja motiv seljačkih kola, što etimološki povezuje s imenom Karlo, a pretpostavlja da je on Karlo Veliki. Međutim, najviše izražena razlika jest ta da Berta u romanskoj verziji ima velika stopala, čime autor zaključuje da je to jedina osobina koja je razlikuje od njezinih konkurentica.

Nouvelles observations sur la Bible de Roda [Nova zapažanja o Bibliji iz Rode] (329-342) autorice Andreine Contesse članak je u kojem se želi ponovno razmotriti porijeklo, doprinos i datacija četvrtog sveska Biblije iz Rode koja se čuva u Nacionalnoj knjižnici u Parizu. Taj četvrti svezak dodan je naknadno trima svescima koji su proizašli iz katalonske pisarnice u Ripolliju za vrijeme opata Olibe, a četvrti je pripisivan pisarnici samostana u Rodi. Međutim,

autorica uspoređuje ta dva rukopisa i, uzimajući u obzir kulturni kontekst, uočava mnoge zajedničke stilističke elemente, poput rukopisa, nedovršenosti Novog zavjeta u obje Biblije te sličnost između ilustracija. Zbog posljednjeg zaključuje, s obzirom na to da su ilustracije djelo istog autora, najvjerojatnije izrađene u drugoj polovici 11. st., da su obje Biblije povezane uz pisarnicu u Ripolliju. Zbog toga razmatra ulogu pisarnice u produkciji rukopisa u drugoj polovici 11. stoljeća.

Cécile Dejardin-Bazaille autorica je članka pod nazivom *Henri Ier: image et souvenir d'un roi* [Henri I.: slika i uspomene na jednog kralja] (343-360), posljednjeg u rubrici *Articles*, u kojem proučava osobu francuskog kralja Henrija I. (1031. – 1060.) iz dinastije Kapetovića. Iako se o njemu sporadično pisalo u kontekstu sinteza, nije bio u centru historiografije kao povijesna osoba niti je zaokupljao misli srednjovjekovnih kroničara. Međutim, njegova vladavina bila je prožeta nastojanjima da učvrsti svoj položaj, političkim igrama, borbom s kućom Blois, savezom s Normandijom i Geoffroyem Martelom. Bio je specifičan i po tome što je bio prvi francuski kralj koji je oženio istočnjačku princezu, Anu od Kijeva. Slika koja se prenosi o kralju u izvorima je da je on bio snažan i hrabar, naglašene su njegove vojnike osobine. Autorica u prilogu donosi repertorij izvora o Henriju I. nastalih u razdoblju od 11. do 14. stoljeća.

Prvi rad rubrike *Mélange* pod nazivom *Entre gueuleo d'enfer et masque d'Océan: les origines antiques d'un motif peint dans l'église de Saint-Chef-en-Dauphiné* [Između ždrijela pakla i maske oceana: antičko porijeklo motiva naslikanog u crkvi u Saint-Chef-en-Dauphiné] (157-171) autorice Barbare Franzé raspravlja o ikonografiji kapele Saint-Theudère u crkvi u Saint-Chef-en-Dauphiné. Kapela se nalazi u južnom dijelu transepta i redovnici su kroz nju ulazili iz samostana. Oslikani su apsida i polukružni luk kapele istim motivom; Krist je okružen dvjema personifikacijama Milosrđa (*Misericordiae*), jedne od četiri vrline. U središtu luka nalazi se prikaz naslijeđen iz antike, motiv "maske oceana" s dugačkom bradom koja je okružena sirenama i morskim čudovištima. Iz usiju maske izlaze ribe i dvije zmije koje kopljima odbijaju dvije simetrično smještene sirene. Simetrija se nastavlja prema luku kapele, gdje su nadalje poredani zmajevi, ribe i hibridna čudovišta. Suprotno mišljenju dotadašnje historiografije, autorica to vezuje s antičkom kozmografijom, koju je srednjovjekovna preuzela, a gdje to može biti morski prikaz pakla. Tako na kraju zaključuje da cijela ikonografija kapele priziva dojam Posljednjeg suda.

U radu pod naslovom *Autour des rois germaniques et leur historiographie (X^e-XIIe s.)* [O germanskim kraljevima i njihovoj historiografiji (10. – 12. stoljeće)] (235-240) objavljen je preoštari prikaz knjige norveškog povjesničara Sverrea Baggea *Kings, Politics and the Right Order of the World in German Historiography, c. 950-1150* koji je napisao Alain Stoclet sa Sveučilišta u Lionu. Stoclet navodi da autoru, između ostalog, zamjera loš engleski vokabular i sintagme te konstantne anakronizme. Uredništvo se ogradilo od njegovih tvrdnji, te je objavljen i odgovor samog autora djela, Sverrea Baggea, u kojem autor uzvraća da je Stoclet izvukao njegove rečenice iz konteksta i da nije argumentirao svoje navode te je time sam pokazao preveliku subjektivnost.

Luciano Rossi autor je rada pod nazivom *Encore sur Jean de Meun: Johannes de Magduno, Charles d'Anjou et le Roman de la Rose* [Još jednom o Jeanu iz Meuna: Ivanu iz Magduna, Karlu Anžujskom i *Romanu o ruži*] (361-378) u kojem donosi novu hipotezu o drugom autoru *Romana o ruži*. Istražujući u arhivu u Napulju, autor je pronašao dokument iz 1269. g. Karla Anžujskog u kojem se navodi da je klerik Ivan iz Magduna, zajedno sa Šimunom iz Pariza i

Vilimom iz Chartresa, bio poslan u posjet Alfonsu X. Autor smatra da je taj orleanski klerik, Ivan iz Magduna, istovjetan Ivanu iz Meuna. Stanovite sličnosti nalazi i s Vilimom iz Meuna, koji bi mu mogao biti brat. Nadalje, detaljnim proučavanjem dijalektike i strukture djela zaključuje da je stanoviti Ivan iz Magduna drugi autor *Romana o ruži*.

Rubrika *Comptes rendus* [Prikazi] sadrži sedamdeset i pet prikaza djela iz kulturne povijesti frankofone i anglofone historiografije. Teme su većinom sadržajno vezane uz povijest književnosti i umjetnosti te objavljivanje izvora, s time da se u ovom godištu nalazi i nekoliko vrlo korisnih prikaza priručnika za paleografiju, diplomatiku i epigrafiju francuskih i njemačkih stručnjaka. I u tom godištu nalazi se rubrika *Nécrologie* [Nekrolog], u kojoj je objavljen tekst Gabriela Bianciottija u povodu prerane smrti Yvana G. Lepagea, umirovljenog profesora Sveučilišta u Ottawi i vodećeg kanadskog medievista koji se bavio poviješću književnosti i kritičkim izdavanjem srednjovjekovnih izvora te bio jedan od nekolicine kanadskih povjesničara koji su konstantno sudjelovali u radu Centra za srednjovjekovne studije u Poitiersu. Sve u svemu, to godište Zbornika donosi mnoštvo zanimljivih članaka u kojima je vidljiv razvoj francuske historiografije ili, bolje rečeno, njihove medievistike, što može poslužiti kao uzor hrvatskoj medievistici.

Suzana Miljan